

تشیع آمریکا و تأثیر پذیری از عوامل خارجی

نویسنده: لیاقت علی تکیم*

مترجم: مصطفی معلمی**

چکیده

در این مقاله، تأثیرات مراجع تقلید، خطبا و علمای شیعه ساکن در خارج از آمریکا همچون لبنان، عراق و ایران بر شیعیان آمریکا بررسی شده است. انقلاب اسلامی ایران، تلاش مهاجران جدید شیعی، مخالفت اهل سنت با شیعیان و آثار محمد تیجانی السماوی تأثیر بسزایی بر روند گرایش به تشیع در جای نهاده‌اند. ولی با گذشت دو دهه از انقلاب اسلامی و پیدایش نسل جدید و جوان شیعه در آمریکا و تحولات پدید آمده در عرصه بین‌الملل، به ویژه خاورمیانه، نیاز به تحول در برنامه‌های مذهبی مشهود است.

مقدمه

ترکیب جامعه مسلمانان آمریکا به هیچ وجه همگن نیست. در واقع، اسلام در آمریکا آمیزه‌ای از گروه‌های قومی، نژادی، فرقه‌ای و ملی فراوان است. محققانی که مسلمانان

* آقای دکتر لیاقت علی تکیم (Liyakatali Takim) اهل زنگبار واقع در کشور تانزانیا است. او دکترای تاریخ

ادیان را از مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی در لندن اخذ کرد. وی اکنون در گروه «مطالعات مذهبی» دانشگاه دنور (Denver) مشغول تدریس در رشته‌های اسلامی از قبیل فقه، حدیث، عرفان و ارتباط اسلام با مسیحیت و یهودیت می‌باشد. بیش از ۲۵ مقاله در مجلات و کتب و دائرةالمعارف‌های گوناگون، نمره سال‌ها تلاش علمی اوست. او چهار کتاب به زبان انگلیسی ترجمه کرده است که یکی از آن‌ها «مسایل فقهیه» نوشته سیدعبدالحسین شرف‌الدین موسوی رحمته‌الله است. پرفسور تکیم اخیراً تألیف کتابی با عنوان وارثان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم؛ جذبه و اقتدار مذهبی در اسلام، را به پایان برده است. مقاله ذیل از سایت شخصی ایشان به نشانی ذیل اخذ شده است: www.du.edu/-ltakim/article-shismamerica.htm

آمریکا را با عنوان ماهیتی یکدست بررسی می‌کنند، اغلب تفاوت‌های ظریف بسیاری را که خصیصه جمعیت‌های متنوع مسلمانان در آنجا هستند، از نظر دور نگه می‌دارند. حضور روزافزون جامعه مسلمانان در آمریکا منجر به افزایش تعامل میان مسلمانان داخل و خارج آمریکا شده است. افزون بر این، جهانی‌سازی و شیوه‌های پیشرفته ارتباطات موجب جریان آزاد اندیشه‌های خارج از آمریکا به درون آمریکا و نفوذ آن در زندگی مسلمانانش شده است.

این مقاله تأثیرات خارجی بر شیعیان آمریکا را بررسی می‌کند. همچنین تأثیر میراث شیعی وارداتی را بر تعریف تشیع در محیط آمریکایی ارزیابی می‌کند. چگونگی کمک عوامل خارجی در شکل‌گیری نهادهای شیعی در آمریکا و کیفیت استفاده شیعیان آمریکا از رهبران روحانی خود، مستقر در خاورمیانه برای ایجاد یک محیط اجتماعی منسجم در آمریکا نیز در این مقاله بررسی می‌گردد.

من تأثیرات خارجی بر شیعیان را به سه بخش تقسیم کرده‌ام: سیاسی، مذهبی و فرهنگی. از نظر سیاسی، احیای اسلام در خاورمیانه بر تفکر اسلامی رایج در آمریکا تأثیر گذاشته است. جنبش‌های سیاسی با ایدئولوژی‌های مشخص، قادرند دیدگاه‌های خویش را به شکل کارآمدتری در آمریکا منتشر نمایند؛ چرا که این جنبش‌ها اغلب در کشورهای خود به شدت سرکوب می‌شوند. از این رو، جنبش‌های بسیاری در خاورمیانه، غرب را بستری بالقوه مستعد برای رشد، توسعه و بیان اندیشه‌های خویش یافته‌اند. این جنبش‌ها شامل گروه‌های مخالف مانند گروه ضد ایرانی «مجاهدین خلق»، گروه‌های ضد صدام* و ضد سعودی هستند.

افکار فعالان سیاسی شیعه همچون محمدباقر صدر، امام خمینی و علی شریعتی به وسیله پیروان آن‌ها، که بسیاری از آنان در مراکز اسلامی فعالیت می‌کنند، در وجدان و ضمیر شیعیان آمریکا نهادینه شده‌اند.^(۱) همان‌گونه که خواهیم گفت، آراء سیاسی و مذهبی یکی دیگر از علمای برجسته شیعه، آیه‌الله فضل‌الله، در مراکز اسلامی و اینترنت

* این مقاله قبل از حمله عراق و سقوط صدام نوشته شده است.

انتشار یافته‌اند. پیمان‌های سیاسی خارج از آمریکا نیز مواضع اتخاذ شده از سوی مراکز شیعی در آمریکا را تحت تأثیر قرار می‌دهند. مرکز اسلامی آمریکا در «دیربورن» (Dearborn) میشیگان از آرمان «حرکت امل» مستقر در لبنان حمایت می‌کند و این در حالی است که «مجمع» با جنبش فعال سیاسی حزب الله لبنان ارتباط بسیار نزدیک دارد.^(۲) «حزب الدعوة»، جنبش سیاسی - مذهبی مخالف رژیم عراق، اخیراً مسجدی در «دیربورن» خریداری کرده است. بخشی از هزینه‌های این مرکز (موسوم به «مرکز فرهنگی اسلامی») را آیه‌الله فضل‌الله تقبّل کرده است. دعوت ایشان به مقاومت در برابر بی‌عدالتی در چنین مراکزی تبلیغ می‌شود. مرکز دیگری به نام «مجلس» تحت نفوذ ایران است و به همین علت، شیوه سفت و سختی برای حجاب توصیه می‌کند و تفسیری جدی از اسلام ارائه می‌دهد.^(۳)

جنبش‌های سیاسی که منافع آمریکا را تأمین کنند، اغلب مورد حمایت دولت این کشور قرار می‌گیرند. برای مثال، پیش‌بینی می‌شود آمریکا برنامه کمک پنج میلیارد دلاری به گروه‌های مخالف رژیم کنونی عراق را اعلام کند. این طرح شاید برای نخستین بار شامل حمایت از گروه‌های شیعی مستقر در ایران همانند «مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق» گردد.^(۴)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

نقش مرجع تقلید در آمریکا

ویژگی جامعه شیعه در آمریکا، نفوذ رهبری دینی شیعه است که «نهاد مرجعیت» نیز نامیده می‌شود. در جوامع شیعی، مرجع فقیه اعلمی است که فتاوی او در احکام شرعی از سوی مقلدانش متابعت می‌گردد. در غیبت امام دوازدهم شیعه،^(۵) وظیفه مرجع، تفسیر مجدد اصول و ضوابط اسلامی در عصر جدید است. از این رو، او قادر است بر زندگی اجتماعی و دینی مقلدانش تأثیر بگذارد. فرایند پیروی از فتاوی فقیه اعلم «تقلید» نام دارد. مراجع وکلایی در امور مالی و مذهبی تعیین می‌کنند تا نمایندگی آنان را در آمریکا بر عهده بگیرند. این کار موجب شده است تا شیعیان بتوانند در طرح‌ها و

برنامه‌هایی شرکت کنند که آموزش دینی برای شیعیان آمریکا را فراهم می‌آورند. مراجع شیعی مستقر در خاورمیانه بیش از پیش دریافته‌اند که نیازمند تقویت ارتباطات نزدیک با مقلدان خویش در غرب هستند. آنان در کنار تأسیس مراکز، درصدد پاسخ‌گویی به چالش‌های مدرنیته بوده‌اند و این امر را از راه بیشتر در دسترس بودن برای مقلدان خود در آمریکا و نیز ارسال سفیرایی برای دیدار با آنان میسر ساخته‌اند. در این زمینه، رهبر برجسته روحانی در عراق، آیه‌الله سیستانی، وکیل خویش، سیدمرتضی کشمیری، را برای مشاهده پیشرفت و گزارش نیازمندی‌های جامعه شیعی، به‌طور منظم به غرب می‌فرستد.

اخیراً گونه متمایزی از متون فقهی موسوم به «مستحدثات» از مراکز فقهی و دینی شیعه در قم و نجف پدید آمده است. وجه بدیع این متون آن است که نشان از آغاز تلاش فزاینده مراجع برای پاسخ‌گویی به مسائل تأثیرگذار بر زندگی شیعیان در غرب دارد. این نوشته‌ها مجموعه‌ای از پاسخ‌های مراجع به سؤالاتی است که مقلدان در غرب مطرح کرده‌اند. برای مثال، از آیه‌الله سیستانی درباره جهت قبله در آمریکای شمالی سؤال شد؛ مسئله‌ای که جامعه مسلمانان آمریکا را به دو گروه تقسیم کرده است. اوایل دهه نود میلادی عده‌ای از مسلمانان به سوی جنوب شرقی نماز می‌خواندند، در حالی که اکثریت مسلمانان به سمت شمال شرقی نماز بجا می‌آوردند.

جالب است که فتاوی آیه‌الله سیستانی با آیه‌الله خوئی، که متقدم بر ایشان است، تفاوت بسیار دارند.^(۶) سؤالاتی که نزد آیه‌الله سیستانی و دیگر علما مطرح شده‌اند، به روشنی نمایانگر چالش‌هایی هستند که شیعیان آمریکا با آن مواجهند. در این زمینه، سؤالاتی همانند نوع موسیقی حلال، مصرف مواد حاوی ژلاتین،^(۷) نماز در سفینه فضایی، امکان داشتن نوزادان آزمایشگاهی و نماز و روزه در نقاطی با روزها و یا شب‌های بسیار بلند از آیه‌الله سیستانی پرسیده شده‌اند.^(۸) افزون بر این، از ایشان سؤال شد که آیا جایز است بر نتایج آزمایش DNA که نشان‌دهنده عدم مشروعیت فرزند متولد شده است، اتکا کرد؟ اگرچه سابقه فتوا در این زمینه، در متون رایج وجود ندارد،

آیه‌الله سیستانی می‌گوید: «هر که از راه‌های دیگر به قطع و یقین برسد، چه از راه آزمایش خون و یا هر وسیله دیگر، می‌تواند آزادانه بر مبنای آن عمل کند.» ایشان احتیاط نموده، هشدار می‌دهند و می‌گویند: چنین آزمایشی وسیله‌ای مشروع برای حکم به زنا نیست و حدود شرعی را نمی‌توان تنها بر مبنای نتایج DNA جاری ساخت.^(۹)

عنوان کتابی که اخیراً انتشار یافته، موسوم به رساله عملیه برای مسلمانان در غرب بر مبنای فتاوی آیه‌الله العظمی السید علی الحسینی السیستانی، نیاز به توجه به نسل جوان و ساکن در غرب را به نحو روشن‌تری تصویر می‌کند. در این کتاب، مسائلی همانند استمناء، همجنس‌بازی و مشاهده تصاویر و فیلم‌های مستهجن به صراحت مورد بحث قرار گرفته‌اند.^(۱۰)

شخصیتی مذهبی که به نحوی روزافزون در میان بسیاری از جوانان شیعه شهرت یافته، مرجع اهل لبنان آیه‌الله محمدحسین فضل‌الله، است. شهرت وی در غرب ناشی از سهل الوصول بودن ایشان در میان توده مردم است. در واقع، این امکان برای مسلمانان در غرب وجود دارد تا مستقیماً با ایشان از طریق تلفن مکالمه نمایند.^(۱۱) علامه فضل‌الله همچنین به خاطر آشنایی با فرهنگ غرب معروف است. وی معتقد است که مسلمانان باید پویایی درونی تمدن غرب را دریابند.^(۱۲) به اعتقاد او، نهضت اسلامی نباید به خاورمیانه محدود گردد، بلکه باید تعالیم خویش را با ابزار مسالمت‌آمیز در غرب انتشار دهد.^(۱۳)

فضل‌الله بیش از دیگر علما در میان جوانان مقبولیت دارد؛ چرا که فتاوی ایشان عملی‌تر و مسامحه‌آمیزترند. ایشان بر خلاف آیه‌الله سیستانی، تراشیدن ریش را جایز می‌داند. او معتقد است: باید فتاوی علمای متقدم را مبنی بر نتراشیدن ریش به درستی درک کرد. فتاوی آنان در جهت ایجاد تمایز میان مسلمانان و یهود صادر می‌شد. فضل‌الله می‌گوید: این امر محدود به مواردی است که مسلمانان در اقلیت و دیگران در اکثریت باشند. افزون بر این، ایشان می‌گویند: از روایت می‌توان دریافت^(۱۴) که منع تراش ریش

منوط به شرایط زمان صدر اسلام بوده است. (۱۵) همچنین علامه فضل‌الله بر خلاف آیه‌الله سیستانی بازی شطرنج را جایز می‌شمرد. (۱۶) علامه فضل‌الله کتاب‌هایی را نوشته است که اختصاصاً به جوانان و زنان پرداخته و موضوعاتی را بررسی کرده که تأثیر مستقیم بر مسلمانان غرب دارند. ایشان در کتاب خود با عنوان *دنیای جوانان ما*، روایتی از علی بن ابی طالب [علیه السلام]، امام اول شیعیان، نقل می‌کند که پدران را به تربیت فرزندان مطابق با نیازهای زمان تشویق و توصیه می‌کند. وی افزون بر این، دعوت به بازنگری در تلقی سنتی مسلمانان از مسائل جنسی می‌کند و اظهار می‌دارد که انتقال آموزه‌های جنسی به جوانان مسلمان از ضروریات است. بر خلاف عقیده رایج، ایشان اظهار می‌دارند که اسلام مسائل جنسی را کثیف و یا توهین به مقام و حرمت زن نمی‌داند.

مباحثات فضل‌الله معطوف به رسیدن به بازنگری در مسائل زن و مرد در غرب است. او معتقد است که نابرابری‌های جنسیتی در تربیت فرزند بر اساس ساختارهای فرهنگی و نه مذهبی بنا شده‌اند. ایشان می‌گویند: به‌طور سنتی، فرض چنین است که دختر بیش از پسر مسئول پاک‌دامنی و عفت جمعی خانواده است و این نوع تربیت صحیح نیست. عفت امری است که در مورد زن و مرد به یک اندازه الزام شرعی دارد. عفاف در بُعد فردی از دختر و پسر، توأمان خواسته شده است. (۱۷)

گرایش به علامه فضل‌الله در میان مسلمانان غرب از این واقعیت نیز سرچشمه می‌گیرد که بعضی از آراء وی در تعارض آشکار با اکثریت علمای شیعه‌اند. بعضی از علما مشرکان، ملحدان و بت‌پرستان را نجس می‌دانند. بنابراین، غذای آنان را نمی‌توان مصرف نمود. فضل‌الله مخالف این نظر است و می‌گوید: «در جوهر و ذات هیچ کس نجاست راه ندارد، بلکه نجاست مربوط به عقاید است و نه ذوات و جواهر.» (۱۸) از این‌رو، او فتوا داده است که حتی هندوها و بودایی‌ها پاک بوده و غذای آنان را می‌توان مصرف نمود.

آیه‌الله فضل‌الله سائیتی اینترنتی به زبان عربی و انگلیسی دارد که در آن، خطبه‌های نماز جمعه و استفتائات ایشان عرضه می‌شوند. در برخی سؤالاتی که از ایشان پرسیده شده، مسائلی که زندگی مسلمانان آمریکا را تحت تأثیر قرار می‌دهند آشکارا دیده می‌شوند. در همین زمینه، وقتی از ایشان درباره «شبهه‌سازی» سؤال می‌شود، علامه پاسخ می‌دهند: «در ارتباط با اینکه آیا باید شبهه‌سازی را اجازه داد و یا آن را نامشروع دانست، اعتقاد ما بر این است که شبهه‌سازی حیوانات در صورت وجود منافی برای انسان جایز است؛ مثل اینکه شبهه‌سازی حیوانات را برای به دست آوردن اعضا جهت پیوند به کسی که نیاز به قلب، چشم و یا کلیه دارد انجام دهیم تا به این وسیله، از برداشتن اعضای انسان‌های زنده و یا مرده پرهیز کنیم. اما در مورد شبهه‌سازی انسان، این قضیه نیاز به مطالعات بیشتری دارد. پس این قضیه‌ای دنباله‌دار است که باید در پرتو اطلاعات آینده بررسی شود و ممکن است ما یکی از معدود کسانی باشیم که فتوا به نامشروع بودن شبهه‌سازی نداده است.»^(۱۹)

نفوذ و تأثیر مراجع در آمریکا به شیوه‌های گوناگونی گسترش می‌یابد. برای مثال، آیه‌الله خوئی در سال ۱۹۸۹ پیشنهاد میلیون‌ها دلار کمک به جمیع «مرکز اسلامی آمریکا» (Jami) داد تا مدرسه‌ای اسلامی در «دیترویت» بسازند. بنا بود مدرسه تحت سرپرستی «بنیاد خوئی» در نیویورک باشد. مرکز این پیشنهاد را نپذیرفت؛ چراکه اعضای هیأت مدیره خواهان نظارت کامل خود بر مدرسه بودند. مرکز دیگری در «دیترویت» موسوم به «مجمع» این پیشنهاد را پذیرفت و اکنون نمایندگی «بنیاد خوئی» را بر عهده دارد.^(۲۰)

افزون بر این، تأثیر مراجع در آمریکا در اماکنی که پناهندگان عراقی پس از جنگ خلیج مستقر شده‌اند، بیشتر شده است. باید به خاطر داشت که دلیل آنکه بسیاری از عراقی‌ها از شهرهای مقدس شیعی (عتبات) کربلا و نجف، محل استقرار مراجع هستند، از این رو، این پناهندگان آمادگی مذهبی بیشتری دارند و از همین روست که تعهدات مذهبی خود را بر نهادهای شیعی تحمیل می‌نمایند. با آنکه بعضی از شیعیان

آمریکایی نسل دوم در تمسک به فتاوی‌ای مراجع اشتیاق اندکی نشان می‌دهند، ولی بیشتر عراقی‌ها به دقت فتاوی‌ای آنان را تعقیب کرده، این روحیه را بر مراکز آمریکایی تحمیل می‌کنند. (۲۱)

مراجع در تلاش برای تقویت آگاهی دینی، تأثیرات قابل ملاحظه‌ای بر زندگی مسلمانان آمریکا بر جای می‌نهند. بیشتر مراکز دینی، خود را وابسته به مراجع مختلف نموده‌اند. مراکز «خوجه»، پاکستانی و عراقی عموماً از فتاوی‌ای آیه‌الله سیستانی پیروی می‌کنند، در حالی که مراکز ایرانی پیرو آیه‌الله خامنه‌ای هستند. شیعیان لبنان یا از آیه‌الله فضل‌الله و یا آیه‌الله سیستانی پیروی می‌کنند. تفاوت‌های سنتی که در خارج از آمریکا میان بیوت آیات پدید آمده، در آمریکا نیز ظهور و بروز یافته و موجب شکاف بیشتر میان جمعیت شیعیان می‌شوند.

در مقایسه با عملکرد اهل تسنن در آمریکا، به این نتیجه می‌رسیم که جوامع اهل سنت تحت تأثیر جنبش‌های بزرگی از شبه قاره هند و خاورمیانه هستند که در زندگی مسلمانان نفوذ کرده و مساجد را به عنوان پایگاه فعالیت خویش به کار گرفته‌اند. هدف نهضت‌های سنتی مذهب، مثل «تبلیغ» و «جماعت اسلامی»، دعوت مسلمانان به پیروی از سنت رسول خدا و صحابی سابقین است. (۲۲) عملکرد شیعه در غرب تا حدی متفاوت است. تشیع در آمریکا به جای آنکه از طریق جنبش‌های عظیم، دعوت به کیش خود نماید، تأکید صریح بر پیروی از فتاوی‌ای مراجع دارد و این بدان روست که مرجع تقلید در غیبت امام دوازدهم، نماینده او به شمار می‌رود.

خطبا در آمریکا

گذشته از علمای شیعه، شیعیان آمریکا تحت تأثیر طبقه و عاظم معروف (خطبا) قرار دارند که به ویژه در ماه‌های محرم و رمضان به میان جمعیت‌های شیعی می‌آیند. گرامیداشت شهادت حسین بن علی [علیه السلام]، سبط پیامبر [صلی الله علیه و آله] در ماه محرم زمینه اصلی را برای خطبا به منظور انتقال تعالیم شیعی به توده مردم فراهم آورده است. در هیچ‌یک از اوقات سال

همانند محرّم خطیب شیعی چنین شنوندگانی در اختیار ندارد. خطبا غالباً واعظان سیّاری هستند که مساجد را پایگاهی برای القای ارزش‌های اسلامی، پیاده کردن اسلام واقعی، تشویق عامّه به ابراز پرهیزگاری و تقویت الگوهای اصیل رفتاری، مثل جدایی زن و مرد در محافل عمومی، قرار داده‌اند.

خطبا تحت تعلیمات ویژه‌ای قرار گرفته‌اند تا بتوانند مناقب ائمّه را بیان کنند و مصایب و رنج‌های آنان را در طول تاریخ بازگو کرده، احساسات مستمعان را از طریق خطابه‌های احساسی برانگیزند. خطبا با انتقال آراء و اندیشه‌های مقبول کشور خود به آمریکا، پیوندی میان شیعیان آمریکا و شیعیان دیگر مناطق جهان پدید می‌آورند. بعضی از خطبا به عنوان نماینده جنبش‌های سیاسی خارجی عمل کرده و گروهی دیگر دیدگاه‌های متفکران خاورمیانه را منعکس می‌کنند. خطبای عراقی داستان‌هایی درباره ائمّه نقل کرده، پیام مراجع را نیز به مقلدانشان می‌رسانند. آنان ترسی را که مردم عراق تحت حکومت صدام حسین با آن روبه‌رو هستند، بازگو می‌کنند.

در بسیاری از اجتماعات، از خطبای زن دعوت به عمل می‌آید تا برای مجالس صبحگاهی زنانه سخنرانی کنند. بعضی از خطبا به‌طور منظم مباحثات ضدّ اهل سنت را مطرح می‌کنند. گرچه این نوع وعاظ می‌توانند با جذب عواطف و تقویت دیدگاه‌های ریشه‌دار تاریخی، سخنی برای جمعیت بزرگ‌سال مهاجر داشته باشند، اما برای نسل جوان و روشن‌فکر، که ربطی میان این موضوعات و نیازهای خود در آمریکا نمی‌بینند، این مطالب غریب و بیگانه‌اند. در چنین شرایطی است که ما نیازمند بررسی اهمیت اجتماعات مذهبی در شکل‌دهی زندگی شیعیان در آمریکا هستیم.

مجالس و شکل‌گیری هویت شیعی در آمریکا

در کنار بنیادهای عمده تأسیس‌شده از جانب آیات شیعی، مراکزی نیز برای ارائه خدمات به اجتماعات شیعی منطقه پدید آمده‌اند. در این مراکز است که مجالس معمولاً برگزار می‌گردند. از لحاظ تاریخی، این اجتماعات برای ذکر مصایب ائمّه شیعه و

برانگیختن عواطف شنوندگان برپا می‌شده‌اند. باید نقش این مجالس را در تنظیم زندگی سیاسی اجتماعی و دینی شیعیان آمریکا به درستی درک کرد. یکی از عناصر اساسی در حیات دینی شیعه، بزرگداشت شهادت حسین [علیه السلام] است. این امر شیوه‌ای مطلوب برای رهبران شیعه به منظور بسیج مردم فراهم می‌آورد. مجالس معمولاً در حسینیه‌ها برگزار می‌گردند. امور دیگری نظیر مراسم عبادت، تعلیم آداب اجتماعی، ازدواج و تمهیدات مراسم تدفین نیز در این حسینیه‌ها انجام می‌شوند. (۲۳)

گرچه در طول سال سخنرانی‌هایی در حسینیه‌ها برگزار می‌گردند، ولی اجتماع عظیم شیعیان در ماه محرم، ماه شهادت حسین [علیه السلام]، صورت می‌پذیرد. در این مجالس است که خطبا حوادث کربلا را بازگو نموده، عواطف دینی را نسبت به خاندان پیامبر [صلی الله علیه و آله] حیاتی دوباره می‌بخشند و به چالش‌های زندگی در جامعه مادی غربی می‌پردازند، همان‌گونه که شوبل می‌گوید: یادآوری نبرد کربلا به عنوان حادثه مهم تاریخی و دینی برای مسلمانان شیعه، در مسیری که هویت منحصر به فرد خویش را در میان امت بزرگ اسلامی حفظ می‌کنند، بسیار حیاتی است.

برگزاری مجالس بزرگداشت حادثه کربلا موجب شده تا جمعیت شیعی خود را به نحو آسان‌تری با محیط کانادایی وفق دهد. یادآوری و احیای حوادث کربلا جامعه شیعی را قادر می‌سازد تا جایی در شمال آمریکا بیابد که هم مربوط به آمریکای شمالی و هم اسلامی است. از این رو، می‌توانند عناصر فرهنگی آمریکای شمالی را اسلامی کرده و در عین حال، با خلّاقیت، اسلام را با محیط آمریکای شمالی وفق دهند. (۲۴)

ارائه مباحثات عمیق مجادله‌ای و تکرار اخبار مظلومیت‌های تاریخی خاندان پیامبر به نفوذ اسلام شیعی در میان نسل جوان کمک کرده است. این مجالس همچنین درصددند تا حقانیت عقاید شیعی و اعمال مذهبی آن را به نحوی اثبات کنند تا هویت ممتاز شیعی را در آمریکا حفظ کنند. این کارکرد تعلیمی برای اقلیتی مذهبی که پیوسته ملزم به دفاع از عقاید خویش در برابر حملات مداوم وهابیان در آمریکاست، ضروری می‌نماید. این مجالس، که از خارج از آمریکا تأثیر می‌پذیرند، با ایجاد پیوند میان حوادث کربلا و

جامعه معاصر به عنوان منبع تهذیب نفوس، به جوانان شیعه آمریکایی می آموزند که تاریخ مقدس شیعه، حتی در محیط غیراسلامی نیز ارادت به خاندان پیامبر [ﷺ] را می طلبد. این گونه است که مجالس ابزار مهمی در تداوم میراث و روحیات شیعی شده اند. این مجالس برای بانیان و برگزارکنندگان آن نیز وسیله ای مهم برای ایجاد اصلاحات ضروری را فراهم می کنند؛ چرا که این اقلیت دینی در تلاش است تا هویت خویش را در میان چالش های جامعه تکثرگرا حفظ و اظهار نماید. این مجالس با مراسم عبادی روحبخش و عمیق نیز توأمان هستند. این مراسم عبادی، که از خارج به درون آمریکا آمده، لحظه ای تاریخی را زنده کرده و خلأ معنوی ناشی از زندگی در جو غیر مذهبی را پر می کنند.^(۲۵) مراسم مربوط به حوادث کربلا به مؤمنان فرصت تجربه فضای کربلا را در آمریکا می دهند و انعکاسی فردی و اجتماعی پدید می آورند، به حدی که مؤمنان را به چالش می کشند تا رفتار خویش را بر مبنای اعمال اسوه گونه ائمه شیعه استوار نمایند. مراسم محرم است که به اسلام در آمریکا صبغه متمایز شیعی می دهد؛ چرا که این مراسم شیعیان را از اهل سنت و همه دیگر فرق مسلمانان متفاوت می سازد.

بعضی از گروه ها این مراسم را در ملأ عام برگزار می کنند و در خلال آن، نوشته هایی درباره اسلام توزیع می کنند. تعزیه خوانی حوادث کربلا در ملأ عام، به این گروه ها فرصت ابراز مطالبی درباره هویت خویش می دهد. از این رو، آنچه ذاتاً بازخوانی حوادث تاریخی به شمار می آید، طوری به کار گرفته می شود تا سوء برداشت های غرب از اسلام را از بین ببرد. شیعیان با برگزاری مراسم محرم در ملأ عام، از این مناسبت برای تقویت حسن تفاهم با همسایگان غیرمسلمان خویش بهره می گیرند. مراسم محرم، که از خارج آمریکا سرچشمه می گیرند، برای ایجاد هویت شیعی نیز کاربرد داشته اند. بر اساس یک نظرسنجی که من به سال ۱۹۹۶ انجام دادم، یکی از مؤسسات آشکارا انجام مراسم سوگواری ایام محرم را با هویت شیعی پیوند می داد. این مؤسسه با افتخار اذعان می داشت: «ما نخستین بار مراسم جلوس^(۲۶) را در آمریکای شمالی انجام دادیم.»

شیعیان هندی - پاکستانی با مراسم زنجیرزنی و اظهار تبرّاً (روگردانی و لعنت به سه خلیفه) هویت شیعی خویش را ابراز می‌دارند. برای بعضی از گروه‌های ایرانی، هویت شیعی با پوشیدن نوع خاصی از لباس نمایان می‌شود. با این وجود، همه گروه‌های شیعی هویت خویش را برجسته نمی‌سازند. یکی از سوالات من در نظرسنجی، به تنشی که میان حفظ هویت بارز شیعی و یا صرفاً یک مسلمان بودن پدید می‌آید، ارتباط داشت. شایان توجه است که در مراکز مستقر در نواحی دارای جمعیت اندک شیعه، تمایل به همگونی با اکثریت مسلمانان بیش از جاهایی مثل نیویورک و واشنگتن است که شیعیان از حمایت بیشتری از جانب هم‌کیشان خویش برخوردارند. به همین دلیل است که یکی از این مراکز اظهار می‌دارد: «با آنکه مسجد ما شیعی است، ولی در آن همیشه به روی تمام مسلمانان باز است. این امر برای اقلیت شیعه ضروری است.» جمعیت‌های کوچک شیعی با آنکه علایق شیعی خود را رها نمی‌کنند، اما بیش از جمعیت‌های کلان شیعی مایل به عدم تأکید ویژه بر تمایلات شیعی خویش هستند. این امر به آن دلیل است که شیعه با دو مسئله روبه‌روست: مسئله اول اقلیت مسلمان بودن و مسئله دوم اقلیت شیعه بودن. باید به خاطر داشت که چالش‌های فراروی شیعه در آمریکا بیش از آن چیزی است که اهل سنت با آن مواجهند. این بدان سبب است که شیعه نه تنها در پی ابراز هویت اسلامی خود در غرب است، بلکه بر هویت شیعی خویش نیز تأکید دارد. مجالس سوگواری محرم است که به تثبیت مورد اخیر کمک می‌کند.

فرهنگ‌های خارجی در مراکز شیعی

عناصر فرهنگی خارج از محیط آمریکا نیز مسلمانان آمریکا را تحت نفوذ گرفته‌اند. بسیاری از مهاجران برای تقویت بنیه اجتماعی و فرهنگی خویش، مدام با وطن اصلی خویش ارتباط برقرار می‌کنند تا سنت‌های آبا و اجدادی به همراه آورده را تداوم بخشند. به جای آنکه سازمان‌های دینی مبتنی بر خاستگاه صرفاً اسلامی در آمریکا پدید آیند، خصیصه‌های دیگری همچون تأثیرات قومی، فرهنگی و حتی ملی جای آن‌ها را گرفته و

حاکم شده‌اند. روند قوم‌گرایی شامل پیوند جمعیتی خاص با ویژگی‌های مشخص فرهنگی^(۲۷) برای بسیاری از گروه‌ها حایز اهمیت است؛ چرا که موجب اتحاد اعضای جمعیت شده و آداب و رسوم به همراه آورده از وطن اصلی را تداوم می‌بخشد. از این رو، مساجد بر اساس گروه‌های قومی تقسیم شده و متولیان آن‌ها همچنان با آداب و رسوم وطن اصلی در ارتباط باقی می‌مانند. اعضای جامعه شیعی در فرایندهای مبادلات فرهنگی و تعریف و کسب مجدد یک فرهنگ متفاوت، مسیرهای متفاوتی برای تطبیق با محیط آمریکایی در پیش گرفته‌اند.

شیعیان عراق، که پس از جنگ خلیج فارس در آمریکا پناه گرفته‌اند، ارتباط خویش را با وطن اصلی دوباره برقرار می‌کنند و در این روند، فرهنگ متمایز خویش را به همراه می‌آورند. آنان اغلب شیعیان سکولار را سرزنش می‌کنند و این امر موجب درگیری بیشتر، هم در درون مراکز اسلامی و هم میان این مراکز می‌گردد. افزون بر این، آنان که در مناطقی همچون نجف و کربلا، که محل سکونت مراجع است، زیسته‌اند، از حس عمیق تعهد مذهبی برخوردارند؛ تعهدی که شیعیان ایرانی و لبنانی همیشه از آن بهره‌مند نیستند.^(۲۸) لبنانی‌ها در محیطی تکثرگرا و دارای تسامح بیشتر پرورش یافته‌اند، در حالی که بسیاری از ایرانیان تحت تأثیر برنامه‌های تجدّدخواهانه و غربی سازانه شاه بوده‌اند. از همین جاست که نگاه فرهنگی آنان کاملاً متفاوت است. فرهنگ‌های متنوع وارداتی مراکز فرقه‌ای را در آمریکا پدید آورده و موجب از خود بیگانگی شیعیانی شده‌اند که از پیشینه فرهنگی متفاوتی برخاسته‌اند. برای فراهم آوردن تسهیلات، به ویژه برای شیعیان عراق، مرکزی عراقی موسوم به «مرکز کربلاء» در «دیربورن» پس از پایان جنگ خلیج تأسیس شده است.

ورود فرهنگ‌های بیرون از آمریکا موجب بروز تنش‌های قابل توجهی در اجتماع شیعیان شده است. این تنش‌ها را در نحوه اداره این مراکز می‌توان دید و تشخیص داد. نظرسنجی من از نهادهای شیعی نشان می‌دهد که در بسیاری از مراکز، خدمات به همان نحوی که در موطن اصلی ارائه می‌شوند، در اینجا (آمریکا) نیز ارائه می‌گردند، بدون

هیچ توجهی به نیازهای اعضای جامعه شیعی در این محیط آمریکایی. تحمیل یک فرهنگ بیگانه در این مراکز، جوانان را در اجتماعات شیعی منزوی کرده است. برنامه‌هایی که در این مراکز برگزار می‌گردند حتی در میان خود اعضای اقلیت، ایجاد علاقه نمی‌کنند. بزرگ‌سالان روشن‌فکر مآب و نسل جوان آداب و رسوم آبا و اجدادی را نمی‌پذیرند و خواهان تغییرات در ساختار برنامه‌های ارائه شده هستند. به سبب مشکلات زبانی و تشریفات امور دینی، بسیاری از اعضای جامعه شیعی از مساجد بیگانه شده‌اند. گواه مسئله اینکه میانگین جمعیت مستمعان برای خطابه در پنجشنبه شب‌ها در بسیاری از مراکز معمولاً بین بیست تا سی نفر است. (۲۹)

مشکلات حاصل از تحمیل فرهنگ‌های بیرونی و فقدان مشارکت نسل جوان در مراکز اسلامی، نگرانی‌های بسیاری از والدین را برانگیخته و منجر به بازنگری در انواع برنامه‌های موجود در این مراکز شده‌اند. نظرسنجی من نشان می‌دهد که بیشتر نهادها ایجاد برنامه‌های مخصوص جوانان را از جمله نیازهای مبرم خویش می‌دانند. (۳۰) هفتاد درصد از مؤسسات، که با آن‌ها مصاحبه شد، اظهار داشتند که در صدد ایجاد برنامه‌هایی برای جذب جوانان به درون اجتماعات [شیعی] هستند. با این وجود، بسیاری از آن‌ها متحیرند که چگونه جوانان را به مراکز اسلامی بکشانند. یک نکته در پاسخ‌ها، ارزش یادآوری دارد: «جوانان مسلمان بیش از آنکه به سوی برنامه‌های سنتی مسلمانان بیایند، جذب برنامه‌های آمریکایی شده‌اند.» از این رو، انتظار می‌رود آنان بیش از آنکه جذب مراسم عبادی شوند، گرایش بیشتری به اردوهای تفریحی و گفت‌وگوهای دوستانه نشان دهند. جوانان آنچه را مهاجران بزرگ‌سال جامعه شیعی اسلام اصیل می‌شمردند، نمی‌پذیرند؛ آنان بیشتر در تلاشند تا میان فرهنگ و دین تفاوت قایل شوند که این امر خود منجر به حرکت و انتقال الگو مانند از تفکر فرهنگی تحمیلی به سمت شیوه تفکر کاملاً آمریکایی شده است.

با توجه به این واقعیت که بسیاری از جوانان مسلمان اکنون در دانشگاه‌ها و مراکز علمی با فرهنگ آمریکایی تربیت می‌شوند و با اندیشه‌هایی سروکار دارند که مفاهیم

سنّتی را به چالش می‌کشند، از این‌رو، تنش‌های حاصل از تفاوت میان نسل‌ها تشدید می‌گردند. علاوه بر آن، میان وعاظ و جوانان در مراکز شیعی هیچ تعاملی وجود ندارد، سخنرانی‌ها به زبان و بیانی هستند که برای جوانان بیگانه‌اند و یا اینکه شکل تکراری داشته و به شدت جنبه جدلی به خود گرفته و کاملاً متمایزند از آنچه در دانشگاه‌ها جوانان به آن عادت دارند. آنان با چالش‌های فکری عینی‌تری در دانشگاه‌ها سر و کار دارند. به خاطر داشتن این نکته بسیار حایز اهمیت است که در مذهب تشیّع، عامل فرهنگی بیش از مکتب تسنّن مورد تأکید است، در حالی که برنامه‌های مذهبی اهل سنّت به نماز محدود می‌شود و مسلمانان از بسترهای گوناگون قومی در آن به جماعت حاضر می‌شوند. در تقویم شیعی، موالید و وفیات ائمّه اهمیت می‌یابند. شیعیانی که در حسینیه‌ها اجتماع می‌کنند، از گروه‌های قومی متفاوتی هستند. شیعیان پاکستان، مناسبت‌هایی همچون شهادت حسین بن علی (علیه السلام) را به شیوه‌ای متفاوت از آنچه شیعیان عراقی و یا ایرانی دارند، برگزار می‌کنند.

روابط شیعه و سنّتی در آمریکا

روابط میان شیعه و سنّتی در آمریکا تحت تأثیر شرایط سیاسی خاورمیانه است. انجمن دانشجویان مسلمان در سال ۱۹۶۳ از سوی دانشجویان «ایلینویز - اوربانا» تأسیس شد. ملتزم شدن به این نکته که اسلام ورای ملاحظات فرقه‌ای است و شیعه و سنّتی باید در کنار هم مراسم عبادی خویش را بجا آورند، از ویژگی‌های مهم دوران شکل‌گیری این انجمن بود. در واقع، چهار رئیس نخست انجمن، شیعه بودند.^(۳۱) تا اواخر دهه هفتاد میلادی، شیعه و سنّتی اغلب با یکدیگر کار می‌کردند و برنامه‌های مشترکی در انجمن و حتی در مساجد برگزار می‌کردند. یاسین الجیبوری به خاطر می‌آورد که در دهه هفتاد، او علی‌رغم تعلّقات شیعی‌اش، می‌توانست در مساجد اهل تسنّن سخنرانی نماید و امامت نماز را بر عهده بگیرد.^(۳۲) انجمن به تدریج تحت تأثیر حوادث خارجی قرار گرفت. نبردهای ایدئولوژیک اخیر میان ایران و عربستان سعودی موجب در حاشیه قرار گرفتن

شیعه در انجمن گردید. بسیاری از دانشجویان شیعه از تبعیض‌های دینی و ممنوعیت شرکت در فعالیت‌های انجمن و انتقادات شدید ائمه جمعه از شیعیان رنجیده خاطرند. تجزیه و پراکندگی دانشجویان مسلمان اغلب به تعارض میان شیعه و سنی در بسیاری از دانشگاه‌ها انجامیده و موجب گردیده است که شیعیان گروه‌های مشابهی در برخی از دانشگاه‌ها تأسیس نمایند. برای نمونه، دانشجویان شیعه در دانشگاه «تورتو»، سازمانی به نام «اهل‌البیت» پدید آوردند. در بعضی از دانشگاه‌ها، دانشجویان ایرانی «انجمن دانشجویان مسلمان گروه فارسی زبان» (MSA/PSG) را سازمان‌دهی کرده‌اند.

درگیری سیاسی ایران و عربستان در خاورمیانه، مسلمانان آمریکایی را در حوزه‌های متفاوتی تحت تأثیر قرار داده و دشمنی میان شیعه و سنی را موجب شده است. تفاوت‌های سیاسی و مذهبی در خاورمیانه به مناقشات شیعه و سنی در تعدادی از انجمن‌های اسلامی، مساجد، زندان‌ها و اینترنت نیز کشیده شده‌اند. سیل مهاجران محافظه‌کار، روند ایجاد اختلاف میان جمعیت‌های مسلمان را تشدید کرده است. مهاجرت موجب گسترش روح محافظه‌کاری در بسیاری از مراکز شده و به دسته‌بندی فرقه‌ای و مباحثات میان دو حوزه فکری [اهل سنت و تشیع] دامن زده است. هر دو گروه از جمعیت مهاجر تجربیات و تعصبات تلخ خویش را به همراه آورده و به این دلیل، تمایل به تکرار آنچه در خارج جریان دارد، در میان آنان موجود است تا آمریکا را به صحنه مبارزه میان اختلافات فرقه‌ای تبدیل نمایند.

زندانیان شیعه تبعیض وسیعی را در نظام زندان‌ها گزارش می‌کنند. بسیاری از آنان شکایت دارند که کتاب‌های شیعی که در کتابخانه نگه‌داری می‌شوند توسط زندانیان اهل تسنن جمع‌آوری گردیده‌اند. عصبانیت و خشونت اغلب به برخوردهای فیزیکی در دارالتأدیبات و به سلول انفرادی افتادن بعضی از زندانی‌ها منجر می‌شود. زندانیان شیعی اکنون خواهان سخنرانی‌هایی هستند که مذهب آنان را منعکس کند و مایلند تا مراسم عبادی خود را مطابق فقه شیعه به انجام برسانند.

مناقشات مذهبی و سیاسی دنیای اسلام اکنون جهانی شده و مسلمانان آمریکا را نیز

تحت تأثیر قرار داده‌اند. مسائل هویتی و علایق فرقه‌ای، مسلمانان آمریکا را به گروه‌های متنوع تجزیه کرده و آنان را از همکاری بر مبنای مشترک بازداشته است.^(۳۳) رقابت و فرسایش در خارج از آمریکا در آمریکا تکرار شده و منجر به پیدایش آثار نوشتاری فرقه‌ای شده است. نوشته‌هایی ضد شیعی نظیر *خطوط العریضه* و *رهایی از تشیع* به‌طور وسیع در آمریکا توزیع شده‌اند.^(۳۴)

شیعیان در پاسخ، دست به ترجمه و توزیع آثار محمد تیجانی، سنی شیعه شده تونسی، زده‌اند که اولین کتاب او *ثم اهدیت* بود و تأثیر شگرفی در گرایش اهل سنت به تشیع در آمریکا داشت.

شکایت شیعیان از آن است که اصول و آداب آنان بیشتر از سوی اهل تسنن و نه غیرمسلمانان مورد حمله واقع می‌شود. از این‌رو، برای شیعیان آمریکا چالشی دوگانه در پیش است: تضمین عدم تشبّه نسل جوان‌تر به غرب و نیز عدم تأثیرپذیری از سخنرانی‌های ضد شیعی. شیعیان به حفظ هویت ویژه فردی و جمعی خویش بیش از اشاعه آن در میان دیگران اهمیت می‌دهند و صحیح است که بگوییم: کانون اصلی توجهات شیعیان آمریکا بیشتر معطوف به حفظ خودشان است، نه اینکه محدوده معنوی و مذهبی خویش را توسعه دهند. رهبران شیعه و سنی هر دو تلاش کرده‌اند تا تنش‌های فرقه‌ای را خنثا کنند. بسیاری از سخنرانی‌های شیعه - سنی برگزار می‌گردند که اعضای هر دو فرقه برای شرکت در آن‌ها دعوت می‌شوند. *مصطفی القزوینی*، امام جماعت شیعیان، نیز به‌طور منظم با رهبران سنی مذهب در تعامل است. او عضو مجلس شورایی است که متشکل از هفتاد ائمه جماعت مساجد شیعه و سنی است. امام قزوینی گاهی ائمه جماعات اهل تسنن را برای سخنرانی در محافل شیعی در مسجد خود، اورنج کانتی (orange County) کالیفرنیا دعوت می‌کند.^(۳۵) ائمه جماعات هر دو فرقه مشتاقند تا دو گروه را متحد سازند. در یک مهمانی، که اخیراً هفته‌نامه *مسلم آبزرور* (Muslim observer) در «دیترویت» برپا داشت، یکی از ائمه جماعات اهل تسنن نماز مغرب را امامت نمود و برای تأکید بر اهداف وحدت‌گرایانه این هفته‌نامه، نماز عشا را یکی از ائمه جماعات شیعی مذهب برگزار کرد.

تأثیرات ایران در آمریکا

لازمه مطالعه تشیع بررسی نقش ایران در آمریکاست. تأثیر انقلاب ایران به طرق متعدّد در آمریکا قابل درک است: سیل مهاجران شیعه، اینترنت و ورود ادبیات بیرون از آمریکا. مهاجران اثرات ماندگار انقلاب بر خود را به همراه آورده و به شیعیان آمریکا منتقل می‌سازند. تعدادی از مسلمانان پس از انقلاب به ایران دعوت شدند و بسیاری از آنان در بازگشت، شوق و علاقه تازه‌ای برای ابراز پرشور اسلام خویش در آمریکا پیدا کردند. این شور و تکیا، خود را به شیوه‌های متعدّد نشان داد، از ممنوعیت شنای مختلط در مدارس گرفته تا ایجاد مکان‌های عبادت در بعضی فرودگاه‌ها. (۳۶)

بسیاری از مسلمانان پس از انقلاب، شروع به خواندن نمازهای روزانه و گرفتن روزه نمودند و مصرف الکل را متوقف کردند. انقلاب ایران همچنین موجب عنایت ویژه‌ای به چگونگی پرورش یافتن فرزندان در آمریکای شمالی گردید. (۳۷)

نوشته‌ها درباره ایران اساساً در مراکز اسلامی انتشار می‌یابند؛ مراکزی که برنامه‌های آموزشی، کتابخانه‌ها و مکان‌هایی برای اجتماعات شیعیان فراهم می‌آورند. افکار و گفته‌های [امام] خمینی [علیه السلام] به طور گسترده در این اجتماعات و همایش‌ها منتشر می‌شوند. تأثیرات خارجی در این مراکز بسیار مشهود و ملموس هستند. تأثیر انقلاب ایران تنها بر مسلمانان شیعه آمریکا محدود نمی‌شود. مطابق نظر حداد، ۸۵ درصد مصاحبه‌شوندگان در نظر سنجی، از سقوط رژیم شاه ابراز خشنودی کرده‌اند. (۳۸) انقلاب حس غرور را تزریق نمود و فضای ابراز هویتی مثبت پدید آورد که در نگاه بسیاری از مسلمانان، اثبات وعده خداوند مبنی بر پیروزی مؤمنان بود. (۳۹) تأسیس یک دولت اسلامی، به عنوان اعطای قدرت از جانب خداوند به جامعه اسلامی تعبیر گردید و نیز نشان از اینکه رستگاری در آمریکا تنها از فرایندی شبیه آن حاصل خواهد شد، که در آن مسلمانان با اجتناب از ارزش‌های غربی و بازگشت به اسلام محمدی [صلی الله علیه و آله] اختیار زندگی خویش را به دست بگیرند. (۴۰) به سبب روابط نه چندان مناسب ایران با آمریکا، فعالیت‌هایی با پشتیبانی ایران به صورت علنی و آشکارا انجام نمی‌گیرند. با آنکه دامنه

فعالیت‌های ایران به وسعت فعالیت‌های جامعه جهانی مسلمانان پشتیبانی شده از سوی عربستان نیست، اما ایران توانسته است تأثیرات خود را در شکل‌های گوناگون بر جای نهد.

در حوزه دانشگاهی، برنامه مبادله‌ای پدید آمده که به موجب آن، تعدادی از طلاب تحصیل کرده در حوزه علمیه قم، دوره دکتری را در دانشگاه «مک گیل مونترال» سپری خواهند کرد. بسیاری از این دانشجویان امیدوارند پس از دریافت دکترا، در غرب مشغول تدریس شوند.

گروه‌های غیررسمی ایران نیز در آمریکا فعال هستند. انتشارات «انصاریان» قم اخیراً شمار زیادی از کتاب‌های شیعی را منتشر کرده است که برای نوگرویدگان به تشییع در زندان‌های آمریکا می‌فرستد. مجلات مورد حمایت ایران مانند *محبوبه*، *ندای اسلام* و *توحید* به طور وسیعی در آمریکا توزیع می‌شوند. افزون بر این، آثار متفکران ایرانی همچون مرتضی مطهری، علی شریعتی و سروش تأثیر چشمگیری در شکل‌گیری تفکر بسیاری از مسلمانان شیعه آمریکا داشته‌اند. حضور ایران در مساجد و مراکز اسلامی چشمگیرتر است. «بنیاد علوی» واقع در نیویورک به تأسیس مراکز شیعی در بخش‌های گوناگون آمریکا کمک کرده است. پیش از انقلاب ایران، «بنیاد علوی» (بنیاد پهلوی سابق) حافظ منافع ایرانیان در آمریکا بود. پس از انقلاب، این بنیاد تحت مدیریت مستقیم «بنیاد مستضعفان» واقع در تهران درآمد. اگرچه بیشتر اموال آن مصادره شدند، ولی بنیاد توانست کتاب‌هایی درباره اسلام شیعی در آمریکا توزیع نماید که یا در ایران و یا آمریکا چاپ می‌شدند. متعاقباً نام بنیاد از «پهلوی» به «علوی» تغییر یافت.

بنیاد علوی، «مرکز آموزش اسلامی» در مرلند و هوستون را تحت حمایت خویش دارد. اگرچه این مراکز آشکارا تمایلات ایرانی خود را بروز نمی‌دهند، ولی مواضع و افکار (دولت) ایران در قالب مواعظ و رهنمودها و یا نوع تصاویر آویخته شده منتقل می‌گردند و این «بنیاد علوی» است که اغلب ائمه جماعت مراکز اسلامی را تعیین می‌کند. آموزه‌ها و اندیشه‌های سیاسی - مذهبی ایرانی مآب از طریق آن‌ها نشر می‌یابند.

تحمیل خط‌مشی‌های ایرانی در بعضی از مراکز اسلامی، نتایج فاجعه‌آمیزی به همراه داشته است. بعضی از ائمهٔ جماعات در «لس آنجلس» و «موستون» مدعی سلطهٔ کامل بر این مراکز شده‌اند. آن‌ها می‌گویند: با توجه به مفهوم «ولایت مطلقه» مورد نظر امام خمینی (علیه‌السلام)، آنان حق دارند تا این مراکز را مطابق دستورات اسلامی اداره کنند. هیأت مدیرهٔ این مراکز چنین ادعایی را نپذیرفته و گفته‌اند که ادارهٔ این مراکز منصب عرفیه است و نه منصب شرعی.^(۴۱) این درگیری‌ها موجب بروز جنگ قدرت در بسیاری از این مراکز شده و شکاف‌هایی را در میان جمعیت‌های شیعه سبب شده‌اند.

انقلاب ایران بعضی از جنبش‌های آفریقایی - آمریکایی را تحت تأثیر قرار داده است. عیسی محمد، بنیانگذار جنبش «انصارالله» که سرخورده از اهل سنت است، پس از انقلاب ایران به تشیع گروید. حدود سال ۱۹۸۲ او کاربرد اصطلاحات شیعی را آغاز نمود و نقش علی (علیه‌السلام) را (که به زعم او سیه‌چرده بود) تأیید کرده و از اسلام اهل سنت دست برداشت. وی افزون بر این، خود را از طریق فاطمه (علیه‌السلام) و علی (علیه‌السلام) به پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) منسوب نمود. ادعای مهدویت او نیز با انتظارات منجی‌گرایانهٔ شیعی همخوانی داشت.^(۴۲)

گرایش به تشیع در آمریکا

فعالیت‌های تبلیغی و دعوت به تشیع در آمریکا فاقد حمایت مالی هستند، ولی در مقابل، جامعهٔ مسلمانان جهان از سوی عربستان سعودی حمایت مالی می‌شود و در قبال این حمایت، جامعهٔ منافع دینی عربستان را در آمریکا تأمین کرده و به شیوه‌های گوناگون، دیدگاه و هأبیان را منتشر می‌کند. ولی برعکس، برای حمایت مالی از کارهای تبلیغی تشیع، نه نهادی وجود دارد و نه کشوری.

اواخر دههٔ هفتاد میلادی سازمان‌های خارجی همانند «سازمان جهانی خدمات اسلامی»، کتاب‌هایی برای توزیع در انجمن‌های اسلامی «جیبوری» در «جورجیا» ارسال نمودند. «هیأت اسلامی بلال»، که از دههٔ شصت میلادی در آفریقای شرقی مشغول

دعوت و تبلیغ بوده نیز کتاب‌هایی به آمریکا ارسال داشته است. تا جولای سال ۷۷ قریب ۵۷۷۰ کتاب و کتابچه به آمریکا پست شده بودند.^(۴۳) بعضی منابع خصوصی ایرانی نیز مثل انتشارات «انصاریان»، مستقر در تهران، نوشته‌های شیعی را به زندان‌های آمریکا می‌فرستند. در سال‌های اخیر، «مرکز پژوهشی و تعلیم اسلامی» مستقر در کانادا، آموزش مکاتبه‌ای را آغاز کرده است و از این راه، گرویدگان و یا علاقه‌مندان به تشیع را تحت تعلیم قرار می‌دهد.

به دلیل سن نسبتاً جوان بسیاری از این مراکز، تعداد اندکی از مساجد شیعه یا مراکز شیعی در آمریکا - اگر نگوئیم هیچ - ورود به میان غیرمسلمانان و یا انجام گفت‌وگوی بین‌الادیان را مدّ نظر قرار داده‌اند.^(۴۴) یکی از سؤالات نظرسنجی من به نوع فعالیت‌های تبلیغی انجام شده در این مراکز اختصاص داشت. بیشتر مراکز به این سؤال پاسخ ندادند. روشن بود که توجه بیشتر معطوف به ارائه خدمات دینی به اعضای جمعیت‌های شیعی است. فعالیت‌های تبلیغی شیعه در آمریکا محدود به شمار اندکی از سازمان‌های کم‌سرمایه است که برای فعالیت‌های تبلیغی وسیع، به درستی سازمان‌دهی نشده‌اند. نهادهایی همچون «تحریک ترسیل قرآن»، «خدمات انسان‌دوستانه اسلامی در کانادا»، «هیأت‌های اسلامی بلال» در آمریکا و تلاش‌های فردی همانند دکتر هاشم در واشنگتن، توجه خود را به غیرمسلمانان معطوف داشته‌اند. به هر حال، بحث درباره فعالیت‌های تبلیغی این نهادها فراتر از عرصه این تحقیق است.

نظر سنجی اخیری که انجام داده‌ام، نشان می‌دهد که رشد تدریجی در شمار زندانیان گرویده به تشیع وجود دارد. بسیاری از گرویدگان به تشیع نخست به تسنن گرویده بودند. جالب آنکه وهابیان با حملات شدید خویش علیه تشیع، کنجکاوای بسیاری از گرویدگان به تسنن را، که قبلاً خبری از تشیع نداشته‌اند، برانگیخته‌اند. بسیاری از کسانی که به تشیع گرویده‌اند، این کار را بر اساس مطالعات شخصی خود درباره تشیع انجام داده‌اند، نه آنکه از تبلیغ و دعوت وسیع جامعه شیعی اثر پذیرفته باشند. شمار زیادی از گرویدگان به علت عوامل درونی و نه بیرونی به تشیع روی آورده‌اند. با این حال، نوشته‌های یکی از

گرویدگان به تشیع، بخصوص تأثیر چشمگیری در گرایش سنی‌ها به تشیع در آمریکا داشته است.

محمد تیجانی السماوی

نوشته‌های محمد تیجانی سماوی عامل خارجی مهمی در گرایش به تشیع در زندان‌های آمریکا در زمان‌های اخیر بوده است. تیجانی در تونس تولد یافت و از کودکی در قرآن و علوم دینی مهارت کامل پیدا کرده است. جایگاه او در عالم اهل سنت با مباحثات و ملاقات‌های علمی او با استادان «الازهر» قاهره مرتبه‌ای بلند یافت. نخستین کتاب او، ثم اهتدیت، (آن‌گاه که هدایت شدم) گزارشی تکان‌دهنده از جدالی درونی است که منجر به گرایش او به تشیع شد. او در راه مسافرت از قاهره به اسکندریه، بر روی یک کشتی بود که عقاید از پیش پذیرفته درباره تشیع در ذهن او به چالش کشیده شدند. متعاقباً دیدار او با آیه‌الله خوئی رحمته‌الله علیه و آیه‌الله محمدباقر صدر رحمته‌الله علیه در نجف عراق، وی را به حیرت و سرگردانی فرو برد. او باورهای خویش را به چالش کشید و گرایش به سوی تشیع را تقویت نمود. او در چهار کتاب اصلی‌اش، ثم اهتدیت، فاسألوا اهل الذکر، کونوا مع الصادقین و الشیعة هم اهل السنة، با استفاده از آثار روایی اهل سنت، اصول متعارف و دیرینه اهل تسنن را به چالش کشید. او سرآغاز نزاع میان شیعه و سنی را به عصر پیامبر صلی‌الله علیه و آله و سلم بازگرداند. او ویژگی‌ها و صفات نخستین شیعیان را می‌ستاید و اصحاب پیامبر را برای اعمالی نظیر فرار از صحنه جنگ و تغییر سنت پیامبر سرزنش می‌کند. تیجانی با زیر سؤال بردن صداقت اصحاب محمد صلی‌الله علیه و آله و سلم، استدلال‌های اهل سنت را تضعیف می‌کند. او با این روش، بر یکی از اساسی‌ترین اصول اهل سنت - یعنی عدالت جمیع صحابه - می‌تازد.

او با ویران کردن ساختار ثابت اهل سنت، اصول شیعی را جاننشین آن‌ها کرده است. وی رفتار اصحاب متمرّد را با آنان که کاملاً به پیامبر صلی‌الله علیه و آله و سلم وفادار بودند مقایسه می‌کند. تیجانی با این کار، نزاع شیعه و سنی را کاملاً برعکس می‌کند. او ادعا می‌کند که شیعیان

سنّی‌های واقعی هستند. آنان صاحب دین درست هستند، که دیگران از مسیر آن به سادگی منحرف شده‌اند. این معنا را در عنوان کتاب چهارم می‌توان دید: *الشیعه هم اهل السنّه*. او با سنّی واقعی خواندن شیعیان، اهل سنّت را رافضیان واقعی معرفی می‌کند؛ یعنی رهاکنندگان سنّت پیامبر [ﷺ] که به عقیده تیجانی، این سنّت تنها به وسیله اهل البیت [علیهم‌السلام] حفظ شده است. آثار تیجانی تأثیرهای بی‌شماری در زندان‌های آمریکا داشته‌اند؛ زندان‌هایی که بسیاری از اهل تسنّن در آن به تشیّع گرویده‌اند.

نتیجه

دهه گذشته شاهد روند فزاینده تأثیرات خارجی بر مسلمانان آمریکا بوده است. مسلمانان خارج از آمریکا با نیت کمک به برادران و خواهران آمریکایی خود، تلاش کرده‌اند تا زندگی مسلمانان آمریکا را به شیوه‌های گوناگون سامان دهند.

البته تأثیرهای بیرونی منجر به درگیری‌هایی نیز در میان جمعیت مسلمانان آمریکا شده است. بعضی از این تنش‌ها از علاقه مسلمانان خارج از آمریکا به افزایش دامنه نفوذ اسلام سرچشمه می‌گیرد، که خود این امر به تحمیل ایدئولوژی‌های متفاوت منتهی می‌گردد. درگیری‌های سیاسی میان ایران و عربستان در خاورمیانه نیز منبع تنش بوده‌اند که خود را در آمریکا به نحو دیگری بروز داده‌اند. درگیری‌های بومی نیز به خاطر جمعیت مهاجران پدید آمده‌اند؛ جمعیتی که باید خود را با فرهنگ بیگانه وفق دهد. بحث درباره تشبّه به غرب و یا دوری جستن از آن، موجب بروز اختلاف‌های بسیار میان بزرگسالان و قشر جوان شده است.

جامعه مسلمانان آمریکا در بسیاری از جهات، همان تنش‌هایی را تجربه می‌کند که جامعه یهودیان در بدو استقرار در آمریکا تجربه کرده‌اند. با کشمکش‌ها و دسته‌بندی‌هایی که در جامعه مسلمانان آمریکا وجود دارند، کاملاً محتمل است که این جامعه نیز به موازات دسته‌بندی‌های جامعه یهودیان، انشعاب پیدا خواهد کرد. (۴۵)

جامعه مسلمانان آمریکا نه تنها با چالش گفت‌وگو میان ادیان مواجهند، بلکه باید در میان خود نیز دست به گفت‌وگو بزنند.

پی‌نوشت‌ها

۱. برای مثال، کتاب صدر موسوم به درباره اقتصاد اسلامی چه می‌دانید، به سال ۱۹۸۰ توسط یاسین الجبوری ترجمه شد. الجبوری، که خود عالمی اهل عراق است، کتاب صدر را درباره جامعه معاصر چاپ کرده است. دیگر شیعیان عراقی و لبنانی ساکن در تولدو و دیگر بخش‌های آمریکا نیز بسیاری از آثار و سخنرانی‌های صدر را چاپ و منتشر کرده‌اند. (الجبوری، «نگاهی به جوامع شیعی در آمریکا»، *Islamic Insights*، ویرجینیا «آوریل ۱۹۹۵»، ص ۴).
۲. لیندا وال بریج، بدون فراموش کردن امام: تشیع لبنانی در جامعه‌ای آمریکایی، دیترویت، انتشارات دانشگاه وین استیت، ۱۹۹۷، ص ۵۳.
۳. همان، ص ۵۵-۵۴.
۴. نک: *The Independent*، ۱۶ ژوئن ۱۹۹۸، ص ۱۴.
۵. شیعه اثناعشری معتقد است که محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبل از وفات خویش، علی عَلِيٌّ را جانشین خود نمود. شیعه همچنین معتقد است که شماری از ائمه هداة مهدیین جانشین علی عَلِيٌّ شده‌اند که دوازدهمین آن‌ها به سن چهارسالگی در برده غیبت نهان شد. (۸۷۴ م) او همان منجی است که ظهورش در آخرالزمان انتظار می‌رود.
۶. احکام شرعی امروزی مطابق با فتاوی آیه‌الله سیدعلی سیستانی، لندن، بنیاد امام علی، ۱۹۹۷، ص ۲۵ و ۲۶.
۷. همان، ص ۳۷.
۸. عبدالهادی الحکیم، قانون عمل برای مسلمانان ساکن در غرب مطابق با فتاوی آیت‌الله العظمی سیدعلی حسینی سیستانی، ترجمه از سوی سیدمحمد رضوی، لندن، بنیاد امام علی، ۱۹۹۹، ص ۷۰ و ۸۴.
۹. احکام شرعی امروزی، ص ۴۸.
۱۰. عبدالهادی الحکیم، پیشین، ص ۲۳۶.
۱۱. در محافل خصوصی، بسیاری از فقها (آیه‌الله) فضل‌الله را دارای صلاحیت مرجعیت نمی‌دانند. از این‌رو، به او حقی برای صدور فتاوی شرعی اعطا نمی‌کنند.
۱۲. ابراهیم، م، ابوریع، ریشه‌های فکری بازگشت اسلامی در دنیای امروز عرب، آلبانی، suny، ۱۹۹۶، ص ۲۳۹-۲۴۰.
۱۳. همان، ص ۲۳۸.
۱۴. در متون شیعی، واژه «حدیث» به گفته‌های پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه عَلَمَهُمُ اطلاق می‌شود.
۱۵. آیه‌الله العظمی سیدمحمدحسین فضل‌الله، دنیای جوانان ما، ترجمه خلیل محمد، مونترال، سازمان توسعه آموزش اسلامی و خدمات انسان دوستانه، ۱۹۹۸، ص ۲۲۶.
۱۶. همان، ص ۲۲۵. بیشتر فقها بازی شطرنج را به دلیل اینکه آلت قمار بوده است، تحریم می‌کنند.
۱۷. همان، ص ۱۰۲.
۱۸. همان، ص ۲۱۸.

۱۹. نک: سایت علامه فضل الله (<http://www.bayyant.org.lb>)
۲۰. لیندا وال بریج، همان، ص ۶۴.
۲۱. همان، نک: به مثال‌ها، ص ۷۲-۷۳.
۲۲. درباره جنبش‌های عظیم در مساجد سنی در آمریکا، نک: باربرا مت کاف، «مدینه‌های نوین: جماعت تبلیغی در آمریکا و اروپا»، در کتاب باربرا مت کاف، ایجاد فضای اسلامی در آمریکای شمالی و اروپا، برکلی و لس آنجلس، انتشارات دانشگاه کالیفرنیا، ۱۹۹۶، ص ۱۹۳.
۲۳. حسینیه‌ها احکام مساجد را ندارند.
۲۴. ورنون شوبل، «کربلا مکانی مقدس در میان شیعیان آمریکای شمالی»، در کتاب باربرا مت کاف، پیشین، ص ۱۸۷.
۲۵. به ورنون شوبل مراجعه کنید پیرامون احیای حال و هوای کربلا در جوامع شیعی.
۲۶. عزاداری به سبک دسته‌روی.
۲۷. واشل بلول، «ایجاد هویت اسلامی: سلب قلمرو و روند قوی سازی در فرانسه»، در کتاب باربرا مت کاف، پیشین.
۲۸. لیندا وال بریج، پیشین، ص ۲۱۱-۲۱۲. طبق گزارش او، پس از آمدن عراقی‌ها فضای مهیج و پرشوری در ایام محرم و روز عاشورا پدید آمده است.
۲۹. دعای کامل.
۳۰. تحقیق مهم اخیر در این موضوع پژوهشی است که راجع به جوانان شیعه در تورنتو به انجام رسیده است. این کتاب نقطه عطفی در آشنایی با مخصوصه‌ای است که جوانان در آمریکای شمالی با آن مواجهند. نک: صدیق آلر، جوانان مسلمان در سر چهارراه: قدم به قرن ۲۱، تورنتو، حیدری، ۱۹۹۵.
۳۱. امیلی کالد لول، «اسلام در آمریکا: گذشته و حال»، مجله جامعه مسلمانان در آمریکای شمالی، ادمونتون، دانشگاه البرتا، ۱۹۸۷، ص ۱۰۵.
۳۲. این مسئله در مصاحبه‌ای شخصی به من گزارش شد.
۳۳. نک: مثال‌هایی که محمد مقتدر خان ارائه کرده است. (حدّاد و جان اسپوزیتو، «مسلمانان و سیاست هویت در آمریکا»، در مسلمانان در مسیر آمریکایی شدن، آتلانتا، انتشارات اسکالرز، ۱۹۹۸، ص ۱۱۴).
۳۴. استیو جانسون، فعالیت‌های سیاسی مسلمانان در آمریکا، حدّاد، مسلمانان آمریکا، نیویورک، انتشارات دانشگاه آکسفورد، ۱۹۹۱، ص ۱۱۹.
۳۵. از امام قزوینی بسیار متشکرم که مشاهدات شخصی خود را برایم بازگو نمود.
۳۶. نک: جین اسمیت، اسلام در آمریکا، نیویورک، انتشارات دانشگاه کلمبیا، ۱۹۹۹، ص ۱۶۴.
۳۷. حدّاد، «تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر مسلمانان سوری مونترال»، در: جامعه مسلمانان، ص ۱۷۴-۱۷۷.
۳۸. حدّاد، همان، ص ۱۶۶.

۳۹. همان، ص ۱۶۶-۱۶۸.

۴۰. حدّاد و جین اسمیت، هیأت تبلیغی در آمریکا، پنج جمعیت فرقه‌ای در آمریکای شمالی، کینسویل، انتشارات دانشگاهی فلوریدا، ۱۹۹۳، ص ۱۶۶.

۴۱. اعضای مسجدی در تورنتو از آیه‌الله خوئی سؤال کردند که آیا شخصی که حلق لحيه می‌کند (و فاقد عدالت است) می‌تواند امامت جمعیت را بر عهده بگیرد؟ آیه‌الله خوئی در پاسخ گفتند: از آنجا که این کار منصب دینی نیست، اجازه این کار را دارد.

۴۲. حدّاد و جین اسمیت، همان، ص ۱۳۴-۱۳۵.

۴۳. کری پوستون، دعوت اسلامی در غرب، نیویورک، انتشارات دانشگاه آکسفورد، ۱۹۹۲، ص ۱۲۸-۱۲۹.

۴۴. برابر نظرسنجی من، میانگین عمر مراکز شیعی در آمریکا ۱۰ تا ۲۸ سال است.

۴۵. نک: لئو ترپ، سرگذشت یهود، نیوجرسی، برمن هاوس، ۱۹۷۳ م. ص ۲۹۹-۳۱۶.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی